

Kereszt, vonulás, nagy tömeg, nagy tér, zene, explicit meztelenség, bor, vér, egyéb állati testnedvek, belsőségek és tetemek, nagy lélegzetvételű performanszegyedekben. Az osztrák performansz-guru, Hermann Nitsch¹ művészi

54 Fónai Ádám

HALÁLKULTUSZ, ÁLLATTETEMEK ÉS VILÁGJÁRVÁNY

Karanténban, Hermann Nitsch
művészetéről töprengve

munkássága évtizedek óta provokálóan és fel-emelően mossa össze a játék és valóság közti határokat. Ezen események szélsőséges megnyilvánulásaiakkal a közönséget nem csupán passzív, kívülálló szemlélőknek tekintik, hanem a színpad negyedik falát átlépve, azt eltüntetve, aktív közreműködésre sarkalják.

A résztvevők ilyenformán történő bevonása a színház e radikális formájába az esztétikai tényezőt túl felvet erkölcsi és politikai perspektívákat, és fontossá vált a művészet ezen szemszögekből történő vizsgálata, kritikája is. Ez alátámasztható Orbán Jolán *Testthatársértések – a performativitás kegyetlensége* című tanulmányával is, amely a bécsi akcionisták művészetére radikális kérdéseket feltevő, provokatív kulturális eseményként hivatkozik. A meztelenség és az állattetek ilyenformán történő felhasználása rámutat, hogy a bécsi akcionisták poszt-dramatikus színházában felértékelődött a testnek mint tárgynak, eszköznek a használata. A test anyagi használata áthágott olyan határokat, amelyeket a művészet eladdig kijelölt, hisz a testet megsebeztek, állatok esetében széttépték, haját használták ecsetként, tehát csakhogyan tárgyasították a testet, materiális szinten alkalmazták, és ezáltal nemcsak művészeti, de társadalmi tabukat is fessegettek. Hermann Nitsch intenzív munkássága alighanem így is kiemelkedik az akcionisták közül.

A bécsi akcionisták az 1960-as évek elején kezdték meg munkásságukat, a 20. század első felének avantgárd képzőművészeti formáira alapozva művészetüket. A performanszművészet előfutárainak tekinthetőek. Az emberi testet vizsgáló akcióik során nyilvánosan maszturbáltak, vizeltek, és vászon helyett az emberi testet alkalmazták festéshez. Jellemző volt rájuk a tasizmus, azaz a foltfestészet, és gyakran használtak ecset helyett ostort, haját, illetve a bőr megsebzését, a sebek vonalait is beépítették absztrakt képeikbe, a festéket vérrel és széklettel is helyettesítették. Materiális akcióikban a társadalmi elnyomásoktól, tabuktól való megszabadulást, és az ebből következő kielégülést látták, valamint transzgresszív megnyilvánulásainak közösségépítő szerepet is tulajdonították. Ezt Nitsch a felszabadult,

orgiasztikus mámorban átélt, az akció közben kialakult kollektív-pszichés tudat létrejöttével magyarázta.

Nitsch drámája létünnep, egy olyan gátlástalan, mámoros, tabuktól megfosztott fieszta, mely az élet kegyetlenségét ugyanúgy felemeli és megragadja, mint a boldogságot. Levetkőzik a performanszok a val- 55
lásos életkép elnyomását, és tabuk nélkül, a művészet spirituális erejét felhasználva készítetik a résztvevőket önmaguk megismerésére és szabad kitárására. Hisz amíg a vallás akaratlanul is kultusz-szerű koncepció, addig a művészet önmagunkban, az önkifejezésben gyökerezik, így megszabadul azoktól az előíró kultusz-jegyektől, amik a vallásban jelen vannak. Átfogó, önazonos megtapasztalás ígéretét rejti magában ez az életmű, amely nem fél ölésélményre, a táplálékszerzés vérengzésére bátorítani az embereket.

Nitsch intenzíven ragadja meg a vallást. Jézust széttépett báránnyal, vagy vérben fürdő, keresztre feszített emberrel helyettesíti, résztvevőivel húst szaggat, vért fröcsköl, belekkel fest. A dionüoszosi ünnepek életigenlő rítusait idézi így fel, szado-mazochisztikus örömet kíváltva, a gyilkolás oldott pillanatának feszültsgoldó hatását ünnepelve. Nitsch a Jézus szűrt sebéből kiáramló vérré és vízre, a szűrés pillanatára összpontosít, és arra sarkall, hogy Jézus áldozati szerepét, a megváltás brutalitását, a vallás eme elemének kegyetlen aspektusát intenzíven, hatásosan éljék meg a résztvevők. Ám a vallási elemek vérben fürdetésével sem gyalázní szeretne volna a kereszténységet, csupán egy nagyon fontos keresztény élmény intenzív, gátlástalan átélését biztosította.

Ám tabui nem csak a vallásnak, hanem általában a civilizált társadalomnak is vannak. Ugyanis miről beszél Nitsch, amikor az ölés kegyetlenségét említi? A gyilkosságról valószínűleg embertársaink lemészárlása, a bűnözés gondolata vetődik fel bennünk; Nitsch ölésélménye azonban a történelem előtti ember szükségleteire, az ösztönszerű vadászatra, a hús elfogyasztására utal. A történelem előtti ember még ösztönszerűen, az életben maradás érdekében, a táplálékszerzés miatt ölt. Ezt ma már fizetett mészárosok végzik el helyettünk, akik elvonulva, nem nyilvánosan ölnek, és gyári futószalagon, mesterségesen előállítva juttatják el asztalunkra az íze-vesztett húst, amiben Nitsch nem látja meg a dionüoszosi mámort. Nitsch ezt az ölésösztönt akarja feléleszteni; az állattetemek széttépésében, a testmeleg vérré, belsőségekkel való közvetlen érintkezésben az ősi gyilkos ösztön megtapasztalásának lehetőségét látja, valamint a halál, a kegyetlenség megragadhatóságát, és az élet ezen brutális aspektusainak igenlését. Azaz Nitsch nem embertársaink szado-mazochisztikus legyilkolását propagálja és hirdeti.

Fontos része az életműnek a halált övező tabusítás feloldása is. Hajas Tibor – a *Mauzóleum* című antológiában megjelenő – véleménye szerint Európára különösen jellemző a halálélmény kulturális kiiktatása, amit nagyban a kereszténységnek tulajdonít, mert szerinte a kereszténységet nem a halál, hanem a halál utáni élet érdekli. Nitsch célja tehát nem légből kapott, mert ez a fajta tabusítás csakugyan jellemző, és a halál megélésének, rituális megragadásának fontossága megalapozottnak látszik. Ez napjainkban különösen felértékelődik, hisz a II. világháború után talán most először élünk át globálisan egy olyan jelenséget, a COVID-19 járványt, aminek következtében a halál, a szenvedés, az elmúlás napi szinten meg tapasztalhatóvá, általánosan jelenlévővé vált. Nitsch munkássága így új relevanciát kaphat, hisz az ő rituális drámája olyan élményt nyújthat, ami a haláltabu feloldását célozza, érezhetővé és értelmezhetővé téve az elmúlás jelenségét. Nitsch életünneplő rituális színháza segíthet megtalálni az élet igényését, valamint a minket körülvevő haláljelenlét megragadásához és feloldozásához is hozzájárulhat.

¹ Hermann Nitsch osztrák performanszművész, festő 1938. augusztus 29-én született, Bécsben. Több évtizeden átívelő avantgárd művészetét – melyet ő maga akciófestészetnek nevezett – az 1950-es évek végén kezdte meg. Akcióira jellemző az állati tetemek, a vér és a belsőségek használata, valamint a keresztény motívumok intenzív megjelenítése barokk díszletek közt, és a dionüszoszi rítushagyományok életigenléséhez való visszanyúlás. Performanszai során a közönségével állattetemeket tépetett szét, keresztre feszített embereket fröcskölt össze vérrrel, és a gátlástalan felszabadultság mámorát igyekezett megteremteni. Megosztó karrierje csúcspontjának az 1998-ban megrendezett úgynevezett hatnapos játékát tekinthetjük – amire pályája kezdete óta készült –, melynek keretében a prinzenborfi kastélyban újrajátszotta a teremtéstörténetet, körülbelül százötven önkéntes résztvevővel. Nitschet napjainkra az osztrákok beemelték a kanonikus képzőművészetbe, az akciófestő pedig még mindig aktív: a koronavírus-járvány idején is rendezett performanszt Népolyban.

